

ESTETİK FELSEFESİ SØREN KIERKEGAARD

Emrah BOZKURT

Yayımlanan Yer

Emrah Bozkurt, "Estetik Felsefesi ve Søren Kierkegaard", *Havâss Dergisi*, sy. III, Kasım-Aralık 2017, s.26-32.

Estetik Felsefesi

Estetik, felsefenin duysal değerle ilgili olan alt disiplinine verilen addır. Konu edindiği Şey ise güzelliktir; güzelliğe yönelen duysal bilgiyi konu edinir. Kendi içerisinde ise ikiye ayrılır: ilki, estetik özne ve nesneyi, yargıyı, estetik değeri, tutumu vb. boyutuyla ele alır; diğeri ise, doğrudan sanatı konu alarak onun özü olup olmadığını soruŐturur. Konu edineceğimiz alan felsefi boyuttur. Estetik nesne bağlamında baktığımızda çok ayrıntıya girmeden bir sanat eserinin iki boyutu mevcuttur; fizik boyutu ve anlam boyutu. Nesnenin anlam boyutu estetik tutum veya dikkatin konusu olan ne ifade etmeye çalıŐtıęıdır. Estetik değerin ise iki ana bölümden oluŐtuęu ve bu ikisinin harmanlanmasından bir sonuca çıkıldığını söyleyebiliriz. Burada uygulanan Şey aslında diyalektiktir; tez, antitez ve sentez. Bu diyalektiğin nasıl oluŐturulduęunu inceleyelim. Asıl konu güzellik algısıdır; bir nesnenin güzelliği onun kendisinde yani mutlak mıdır, yoksa ona bakan gözde midir? Yani güzellik nesnel ve mutlak mı, yoksa öznel midir? Antik Yunan felsefecileri burada nesnelligi temsil etmektedir, modern felsefeciler ise hayır güzellik nesnenin kendisinde ya da mutlaklıkta değil ona bakan gzn ona verdiği değerdedir, demektedirler. Sentez kısmına ise bu ikisini açıkladıktan sonra değineceğiz.

Yunanlı düşünürler, güzelliğin tanımlanabileceğini onun düzen, birlik, uyum, oran, ölçü ve iyilik gibi niteliklerin birleŐimine indirgemilerdir. Pythagorasçılar, dünya unsurları arasında belli bir ölçü, orantı, düzen ve ahenk olduğu için güzeldir, demekle bütünsel bir bakış açısı getirmektedir. Parçaların birbiriyle olan uyumunun sonucu bütünsel olarak güzelliği yansıtır. Bu güzellik anlayıŐında, güzelliğin mutlak ve evrensel bir boyutu kadar, greveli bir boyutunun olduğuna da vurgu yapılır. Aynı geleneğe sahip Platon Şu Şekilde belirtir bu durumu: duysal dünyada var olan somut Şeylerin güzelliği deęiŐebilir veya yok olup gidebilir; bazılarına güzel görünen baŐkalarına böyle görünmeyebilir. Fakat güzelliğin bu zamansal ve göreli cisimleŐmelerinin üstünde ve ötesinde, ezeli ve ebedi bir güzellik ideası vardır. Platon ne kadar hazcı güzellik algısına yakın gözükse de aslında nesnelcidir, bu konuda böyle bir düŐünceyi dile getirmesinin sebebi Platon'un felsefesinin sonucudur. Çünkü ona göre, dünya bir yansımadan ibarettir, bu yüzden bahsettiği ezeli ve ebedi olan bu yansıma değil, gerçek olandır ve yansıyanda ise bu geçici ve greveli olabilir demeye çalıŐmaktadır. AnlaŐıldıęı zere Platon da aslında diğer Yunan düşünürler gibi mutlak gzellikidir, onun hazcılığa yaklaŐması oluşturduğu felsefi teorisinin sonucudur ki, bunun bir gerçeklik değil yansıma olduğunu dile getirmiŐtir.

Modern felsefecilerin öznel ya da hazcı yaklaŐımında ise realist ve nesnel boyutunu kaybeder güzellik; hazcı güzellik geleneğinde bütün estetik kavramlar gibi, güzellikte öznel konuma çekilmiŐtir. Güzelliğin nesnede değil ona olan bakıŐımızda olduğunu ileri sürülür ki, bu gözlemlendiğinde insanların farklı farklı Şeyleri güzel bulmasında kendini göstermektedir. Bu iki karŐılıklı tezin sonucunda bahsettiğimiz sentez ise, her ikisini de birleŐirmiŐtir. Farklı farklı güzellik algısı olmuş olsa da bazı Őeylere karşı genel bir güzellik algısının oluştuğunu ileriye sürerler bu yüzden de nesnenin insanların hazlarında bir Şeyler uyandırdığını ve bu uyandırma sonucunda ortaya güzelliğin çıkarıldığını ileriye sürerler. Tabii bunun gerçekleŐebilmesi için bir deneyimleme olması gerekmektedir. Aynı deneyimlemeyi yaŐamayanlar aynı güzelliği gremeyeceklerdir. Bu bağlamda Hume'nin '*beğeni mekanizması*' iŐlemektedir: güzelliğin konumlandığı yerin ya da estetik deneyim ve kavramların temel merkezinin bu beğeni mekanizması olduğunu söyler. Yetenek ve kapasite, sadece bir kimsenin misal olarak gln güzel olduğunu öne srebilesi olgusunu açıklamakla kalmayıp öznel beğeni standardına deneyimsel bir temel sağlamaktadır. Böylece, uygun renk görüŐüne sahip olan belli bir eğitim sürecinden geçmiŐ insanlar nesnelere için uygun renk kavramlarını doğrulukla kullanabilir.

Benzer şekilde beğeni duygusu yeterince gelişmiş ve estetik kavramları yerli yerinde kullanmayı öğrenmiş insanlar da, güzellik kavramını rahatlıkla, üstelik başkalarıyla belli ölçüler içinde uyuşacak ve hatta az da olsa bir miktar nesnellik temin edecek şekilde kullanırlar. Dünya da beğeni çeşitliliği olmasıyla birlikte aynı zaman da herkes tarafından beğenilmekte olan sanat eserlerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Shakespeare'nin eserlerinin hemen herkes tarafından beğeniliyor olması buna bir misal olabilir ki, bu konuda başka misaller de mevcuttur. İnsanda hoşlanma uyandırmaya uygun düşen niteliklere sahip eserlerin genel beğeni kazanıyor olması hem nesnellüğün hem de bu nesnenin insanın duygularına değiniyor olmasından kaynaklı öznelliği yansıtmaktadır. Demek ki, nesnelere birtakım özelliklerinin algısının, insan zihninde hazzla dokunarak güzellik duygulanımını meydana getirmesi, bir beğeni ilkesinin varlığını göstermektedir. Her ne kadar bu böyle olsa bile beğeni işlemi bireyin duygusal alanında gerçekleştiğinden dolayı öznel bir boyut taşımaktadır, diyebiliriz. Ayrıca şu da bilinmelidir ki, söz konusu eğitim dışında kalan kitlenin güzellik algısı çoğunluğa göre değişmektedir. Bunu gözlemlemek günümüzde zor olmayacaktır.

Estetik yargıda hiçbir dış etken aktif değildir, misal olarak bir kitabın çokça tavsiye edilmesi sonucunda biz o kitabın estetik kalitesiyle ilgili herhangi bir yargıya sahip olamayız. O kitabı beğeni duygumuzla okuduktan sonra ancak estetik yargıya sahip olabiliriz. Kant, estetik yargılarda herhangi bir yasa veya kuralların işlemediğini belirtir. Nesnelere estetik niteliklerini veya değerlerini belirler ve takdir ederken kural ve yasaların işe yaramaması olgusu, estetik ilginin birtakım genel doğruların formüle edilmesi amacıyla olmayıp doğruya ve esas itibarıyla tek tek nesnelere, bizâtihi kendilerinden dolayı takdir edilen nesnelere yönelmiş olması olgusunu yansıtır. Böylece kural ve yasalara göre değer biçme veya yargılama, nesnelere biricikliğini göz ardı etmek ve dolayısıyla, estetik hüküm verememek olur ki, tam da bu yüzden etik ile estetik karakterin aynı anda bir bireyde olması mümkün değildir. Çünkü etik kurallı hareket etmeyi gerektirirken, estetik herhangi bir kuralı tanımamakta, haz odaklı hareket etmektedir.

Kant ve Hume, estetik nesnelciliği reddedip estetik öznelciliği temsil etmektedirler. Yunanlı filozofların savunduğu güzelliğin nesnede var olduğu düşüncesi ki bunu, ideal orantı, yetkin ahenk veya simetri gibi formel özelliklerle ifade ediyorlardı. Ancak estetik öznelcilik bu rasyonalist estetik görüşünü reddederek bir nesnenin güzel olmasının, sadece onun öznedeki belirli bir tepkiye yol açması sonucu gerçekleştiğini söylerler. Bu düşünceye göre, estetik deneyimde kişi nesne tarafından etkilenir ama kişinin tepkisini belirleyen şey nesnenin özelliklerinin bilgisi değildir, kişinin duygulanımıdır. Eğer nesnelere gerçekten birtakım estetik nitelikler olmuş olsaydı, beğenilerdeki farklılıklar oluşmazdı. Farklı birey veya kültürlerin beğeni ve estetik yargılarının birbirine zıt şekilde değişkenlik gösteriyor olmaları bunun gerçekliğini ortaya koymaktadır. Eğer nesnelere böyle bir şeyin varlığı gerçekten olmuş olsaydı nesnelere birtakım niteliklerin çıkarılmasıyla ortak bir estetik yargı oluşturulabilirdi. Bu hakikati Kant'ın düşünceleriyle ortaya koyalım: "*Estetik yargıya temel teşkil eden estetik deneyimin özsel unsuru hazdır. Haz ise nesnenin özelliğini temsil etmeyen bir öznel yaşantıdan, bir zihin halinden başka hiçbir şey değildir.*" Kant'ın dile getirdikleri, söylediklerimizi desteklemektedir. Böyle bir durumda estetik yargı bir damak tadı tercihiyle tam tamına aynı düzeyde bulunmakta olup, estetik yargıların haklılandırılmayacağı veya gerekçelendirilemeyeceği anlamına gelir. Öznelcilikte sınırsız bir rölativizm/görecelilik vardır, çünkü beğeni kişinin hazlarına göre belirlenmektedir. Herhangi bir nesnellik ya da kural söz konusu değildir.

Tabii bu durum bir problem olarak görülmektedir ve çözüme dair düşünceler yine Kant'tan gelmiştir. Estetik yargılara normatif bir boyut kazandırmaya çalışan Kant, güzellikle ilgili estetik bir yargının ayırt edici yönünün, onun mantıksal biçimi bakımından tekil bir yargı olmasına karşılık, evrensel bir onay talep etmesinden oluştuğunu söyler. Söylemeye çalıştığı şey, bir nesneyi veya sanat eserini güzel diye nitelediğimizde, salt öznel hoşlanmayı veya belli bir zihin halini kaydeden

yargılardan farklı olarak bir evrensellik varmış gibi inanır ve herkesin bizimle mutâbık olmasını talep ederiz. Daha anlaşılabilir olmak için bir misal verelim: Selimiye Camii'nin gerçekten güzel, kusursuz bir mimârî eser olduğu yargısını verdiğimizde, bu öznel yargı ile yetinmek istemeyiz ve herkesin bizimle aynı sonuca ulaşması gerektiğini varsayar ve düşünürüz, estetik yargımızı evrenselleştirmeye çalışırız. Bu yargımızın evrenselleşmesi için ilk kural, yargının dayandığı hoşlanmanın her türlü öznel arzu ve ilgiden bağımsız olmasıdır. Bu mümkündür, bir nesneden duyduğumuz hoşlanmanın ilgiden bağımsız olduğunun bilincine vardığımızda, bu nesneyi bütün insanlar için hoşlanma temeli içeren bir nesne olarak görmek durumunda kalırız. İkinci kural ise, nesnenin hoşlanmaya yol açan bilgi yetilerinin herkes için geçerli, yani evrensel olmasıdır. Her özne, nesnenin verildiği tasarıma ilişkin estetik değerlemede bir ve aynı hayal gücüyle anlama yetisini harekete geçirdiğinde, hoşlanmaya yol açan zihin durumunun anlama yetisi ile hayal gücü arasında gerçekleşen uyum herkes için geçerli olur. Daha öncede belirtildiği gibi aynı deneyimden geçme sonucu bir evrensellik kazanması mümkün olabilir. Yargımızı ortaya koyarken nesnenin çıplak formu ve bu formun evrensel algı ve anlama yetilerimizle olan etkileşimi dışında hiçbir şeyi hesaba katmayız. Bu perspektifle ancak nesneyle ilgili estetik deneyimimizi, nesneden duyduğumuz hoşlanmayı, arzu ve pratik ilgilerden olduğu kadar, ona ilişkin kavramsal bir kavrayıştan bağımsız hale getirdiğimizde ulaşabiliriz. Böylece o, herkes için geçerli bir yargı haline gelebilir. Çünkü bu şekilde evrensel geçerliliği olan saf bir beğeni yargısına ulaşırız. Artık estetiğin karakter üzerindeki etkisine geçebiliriz.

Søren Kierkegaard ve Estetik Felsefesi

Konuya Kierkegaard'ın estetik felsefesiyle devam edeceğiz. Onun eserlerinde etik diye kullandığı şey genel itibarıyla ahlâktır, bu yüzden yapacağımız alıntılarda etiğin anlamını ahlâk olarak anlamalısınız. Kierkegaard, konunun merkezine seçim yapabilmeyi yerleştirir: *"Kişi daha seçim yapmadan önce kişiliğin seçimle ilgisi vardır ve eğer kişi seçimi ertelerse, kişilik bilinçdışı olarak seçimini yapar ya da içindeki karanlık güçler ona bu seçimi yaptırır. Bu durumda en sonunda seçim yapıldığında, daha önce vurgulandığı üzere, kişi tam bir parçalanmaya uğrar ve tekrar yapılması gereken ve geri alınması gereken bir şeyler olduğunu anlar. Ancak artık bunu yapmak çoğu zaman çok güçtür."* Bunun konumuzla ne ilgisi var diye düşünebilirsiniz ancak ahlâk ya da estetiğin de merkezinde seçim söz konusudur ve birçok filozof gibi Kierkegaard'da seçim yapamayan kişileri birey olarak hatta varlığının bile olmadığını düşünürler. Çünkü bireyler seçimleriyle varlıklarını gösterebilirler. Estetik seçimi ise seçim yapmamak olarak değerlendirir: *"Senin seçimin estetik bir seçim; ama estetik seçim hiç seçim yapmamak demektir. Genel olarak; seçme eylemi etiğin lafzî ve dar anlamdaki ifadesidir."*

Kierkegaard, estetiği gündelik yani geçici olarak değerlendirir, ahlâkı ise mutlak seçim olarak görür. Estetiğin seçim yapamayacak olmasının nedeninin onun ilgisizliğinden kaynaklandığını seçimi yapabilecek olan ahlâkın ise ilgisi olduğundan yapabileceğini söyler. *"... eğer bir genç kız, kalbinin seçimini izlerse, bu seçim, ne kadar güzel olursa olsun dar anlamda seçim değildir. Zira tamamen gündeliktir. ...eğer kişi mutlak olarak seçmiyorsa, yalnızca o an için seçiyor demektir ve bu nedenle bir sonraki anda başka bir şeyi seçebilir. Bu yüzden etik seçim bir yönden çok daha kolay, çok daha basittir. Ama başka bir yönden nihayetsiz derecede güçtür. Kendisini yaşamının misyonu konusunda etik olarak tanımlamak isteyen kişinin elinde genellikle önemsiz seçenekler vardır; ama öbür yandan seçim eyleminin kendisi o kişi için çok daha önemlidir. Eğer beni doğru anlarsan, seçimde, seçimin yapılmasında kişinin duyduğu enerji, samimiyet ve duygu, doğru seçim yapmaktan daha önemlidir. Böylelikle kişilik kendisini kendi içsel sonsuzluğunda ilan eder ve güçlenir. Bu yüzden bir kimse yanlış seçse bile, seçmede kullandığı enerji sayesinde, seçtiğinin yanlış olduğunu keşfedebilir. Seçimin tamamen içe dönük bir kişilikle gerçekleştirilmesi ölçüsünde, kişinin mizacı arınır ve kişi aşkınlığı tüm varoluşa nüfuz eden ebedî güçle hemen ilişki kurar. Bu başkalaşım, bu yüksek kabul,*

yalnızca estetik bir seçim yapan kişi tarafından asla keşfedilemez. Bütün tutkusuna rağmen, ruhundaki ritim yalnızca bir spiritus lenis (cılız arzu)'tir. ... hiçbir genç kız, kalbinin nasıl seçeceğini bilen bir erkeği seçtiği zamanki kadar mutlu olamaz. Öyleyse kişi ya estetik olarak yada etik olarak yaşamalıdır. Daha önce söylediğim gibi burada katı anlamda bir seçim sorunu henüz yoktur. Zira estetik olarak yaşayan kimse seçmez ve etik kendisine görünür hale geldiğinde estetiği seçen kimse, günah işleyeceği için estetik alanda yaşamaz ve yaşamı ahlâksız olarak tanımlansa dahi etik kategorisi altında yer alır."

Kierkegaard, etikte kişiliğin merkezini kendisi olduğunu; bu yüzden estetiğin mutlak anlamda dışlandığını, ancak göreceli olarak estetik daima geri planda yerini korumada kaldığını, söylemektedir. Peki etik ya da estetik olarak yaşamak ne anlam ifade ediyor? Bu sorulara şu şekilde cevap veriyor: *"Bir kimsedeki estetik faktör kişinin gündelik olarak ne olduğudur; etik faktör ise kişinin ne olacağına o olmasındır. Estetik faktör içinde, bu faktörle ve bu faktör için yaşayan kimse, kendi içinde estetik olarak yaşar."* Ahlâksal yaşama sahip olabilmek için seçim yapılması gerektiğini daha önce vurgulamıştık. Kierkegaard bu seçimin nasıl bir bilinçle yapılması gerektiğine dair düşünceler de dile getirmektedir. Ona göre, seçim kaygıyla umutsuzluğa düşen insanın ahlâksal yaşamı, kendisini seçerek elde edebileceğini ön görür. Ne demek istediğimizi doğru anlayabilmeniz için bu konuda alıntılar yapalım. *"Bu yüzden umutsuzluğu seç; çünkü umutsuzluğun kendisi bir seçimdir; çünkü kişi seçmeden kuşku duyabilir. Ama umutsuzluk kişinin seçmeden kuşku duyamayacağı bir haldir. Ve kişi umutsuzluğa düştüğünde yine seçer. Peki neyi seçer? Kendisini, gündelikteki kendisini değil, arızî birey olarak kendisini değil, ebedî geçerlilikteki kendisini seçer."* Burada bahsettiği şey ahlâksal olarak kendini seçebilmektir, kendi kendisini yeniden doğurtmasıdır ve bunun ebedî olarak geçerli olacağına vurgu yapar.

Öncelikle Kierkegaard'ın insana bakışını değerlendirelim ve sonra insanın duygularıyla bağlantılı olarak yapıp ettiklerine geçelim. O, bireydir yani hakikatin varlığı öznellikte mevcuttur. Bir insanın hayatını nasıl yaşayacağına dair mutlak doğrular, mutlak değerlerin olmadığını aksine her bireyin neyin uğruna yaşamaya ve ölmeye değer olduğuna kendisinin karar vermesi gerektiğini söyler. İnanç içinde benzer söylemleri vardır. Neye inanıldığının bir önemi yoktur, çünkü düşünürlerin umduğu gibi inanılan şeyin kesinliğinden emin olmak imkansızdır. Ondan daha da önemlisi yaşamak için bir sebep değildir. Bireyin kendisinin bunu sağlayabileceğini düşünür. Önemli olan inanılan şeyin kendisinden ziyade bireyin inanılan ile ilişkide olmasıdır. Bir şeye tüm benliğinizi verebiliyorsanız, bütün hayatınızı onun uğruna verebilecekseniz o zaman birey için doğru odur. Gerçekte neyin doğru olduğu önemli değildir, önemli olan bireysel doğrudur. Bu alanda birey ile çevre ve toplum arasında bir çatışma söz konusu olabilir buna estetik ve ahlâk yaşamları arası çatışma da diyebiliriz.

Ona göre, bireysel varoluş alanına geçiş ancak kişinin kendisinin birey olarak farkına varmasıyla mümkündür. Bu da, Kierkegaard'ın *'varoluş alanları'* dediği üç aşama ile mümkün olmasıdır. Kişinin yaşam yolundaki estetik, ahlâk/etik ve iman/dinsel aşamalarından oluşmaktadır. Onun insan görüşü yaşam yolundaki bu üç varoluş ile ilgilidir. Bu üç varoluş alanı ayrıca üç yaşam biçimine tekabül etmektedir. Estetik aşama özelliklerini kendinde taşıyan estetikler, ahlâk aşamasının özelliklerini kendinde taşıyan trajik kahramanlar ve dinsel aşamanın özelliklerini kendinde taşıyan iman şövalyeleri'dir. Bu üç varoluş alanı en altta estetik sonra ahlâk ve en zirvede ise iman alanı olmak üzere hiyerarşik bir yapı göstermektedir. Bu aşamalar arasında zorunlu bir geçiş söz konusu olmadığı gibi bir üst aşamaya geçişte alttaki aşamanın herhangi bir katkısı da yoktur. Aşamalar arasındaki geçiş sıçramayla mümkündür; özden varoluşa geçiş bir sıçramadır. Önemli olan seçim yapabilmektir. Çünkü seçim yaptığı sürece insan var olabilir; kendisi olabilir.

Bu sebepten Kierkegaard yaşamdaki önemli ya/ ya da seçiminin ahlâksal alana ait olan iyi ve kötü arasında yapılan seçim olarak görmez, aksine kişinin iyi ve kötüyü seçmek / ya da onları dışarıda bırakmak yoluyla yaptığı seçim söz konusudur. Yapılan seçimin iyi ya da kötü olmasının bu evrede bir önemi yoktur. Önemli olan insanın seçim yapabilmesidir. İnsan için önemli olanın öznel olarak hakikati bulması, uğrunda yaşayabileceği ve ölebileceği bir fikrinin bulunmasıdır. *"Nesnel hakikat denen şeyi keşfetmek, felsefenin bütün sistemlerini çalışmak ve gerekirse hepsini incelemek ve her bir sistemin içindeki tutarsızlıkları göstermek ne işime yarar; ama o benim hayatımla ilintili olmalıdır ve ben bunu şimdi en önemli şey olarak görüyorum."* Kierkegaard eylem ve uğrunda yaşanacak-ölünecek şeyler için akıl ve nesnellığı değil tutkuyu ve özneliği öne çıkarır. Bir bireyin nasıl yaşaması gerektiğine dair kolektif, sosyal bir yaşama dayalı çözüm önerisini reddeder. Her bireyin kendi hayat yolunu kendisinin seçmesi ve takip etmesi gerektiğini ve felsefenin de insana bu yolu göstermek için var olması gerektiğine inanır. Hakikatin öznellikte olduğunu söylemesi garipsenebilir, buna karşılık Kierkegaard bilimin insanı demoralize ettiğini söyler. Bilim kişisel duygu ve görüşleri değil nesnel olguları keşfetmektedir. Ona göre, bilimin sorunu değerinin kısıtlı olmasıdır. Bilim ne kadar başarılı olursa olsun hiçbir zaman insanın nasıl yaşaması gerektiği konusunda bir şey söyleyemez. Bu onun önemsiz olduğunu söylediği anlamına gelmiyor aksine öneminin arttığını da belirtir.

Seçim anına tekrar geri dönmeliyiz. O, an için seçmeyi kişinin bütün hayatı için seçim yaptığı mutlak seçim ile karşılaştırır. İnsanın yaşamına nasıl anlam katacağını içermek üzere kendi değerlerini seçmesiyle estetik yaşamdan ahlâksal yaşama sıçrayacağını gösterir. Bu durum heyecan verici olduğu kadar da korkutucudur. Birey seçme sürecinde birey olarak biçimlenirken kendi yolunu seçmek zorundadır. İnsan kendi içinde bulunduğu durumu tam olarak anladığında kaygı yaşacaktır. Kaygı ile korkuyu kesin olarak birbirinden ayırmalıyız, bunlar aynı duygular değildir. Korku insanın kendi bilinçli gücünün dışında gelişen ürkütücü olanaklardan geri çekilmedir; kaygı ise, insanın eylemde bulunma potansiyeline içkin olarak bulunan muazzam olanakların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kierkegaard'ın bahsettiği umutsuzluk anı burada yatmaktadır. Seçim konusu asla hafife alınmamalıdır. Yaşamınızı nasıl haklı kılacağınıza ilişkin önemli kararlar vermektan kaçınarak bahsettiğimiz kaygı duygusundan kaçmaya çalıştığınızda sadece günlük kararlar vererek ve herhangi bir şeye uzun süreli bağlanmaktan kaçınarak yalnızca anı yaşamaya çalışabilirsiniz. Ancak en küçük kararınız bile bütün hayatınıza ilişkin temel bir kararınızı yansıtacaktır. Böylece bazı eylemleri değil bütün hayatınızın şekilleneceği yolları seçmekte olacaksınız.

Bazı insanlar etraflarındaki insanların durumuna göre nasıl davranacaklarını belirlerler. Bunu yapmalarının sebebi hayatlarını haklı çıkarabilmek için zor seçimden kaçınmaktır. Bu gibi kişiler kendilerine bir yol seçmektense başkalarının beklentilerini doyumayı tercih ederler ve ancak böyle var olacaklarını düşünürler. Böyle kişilerin bir çok maskesi mevcuttur ve farklı kişilerin yanlarında farklı maskeleri takmaktadırlar. Kierkegaard bu kişilere *"sen gerçekten de bir hiçsin; sen başkaları için sadece bir ilişkinin"* demektedir. Başka bir grup ise hayatlarına yön verecek bir ilkeyi seçmekle o kadar çok oyalanırlar ki, bu yüzden karşılıklarına çıkan fırsatları kaçırmaları. Hayatında ya/ya da seçimlerinin farkında olan kişilerin taşıdığı ağır sorumluluğu bir an düşünmelisiniz, seçim yapmanın ne kadar zor olduğunu ve zamanında bu seçimi yapmadığınızda olasılıkların nasıl yok olacağına dikkat etmelisiniz. Kişi herhangi bir seçim yaptığı için değil seçmeyi boş verdiği için sonunda bir ya/ya da sorununun gereksizliği karşına çıkacaktır. *"Seçim yapmak ve zamanında seçim yapmak önemlidir."*

Seçim Anı

Bu konuyu bir misal üzerinden daha da açmaya çalışalım: Sevdiğiniz birisi var ve siz ona bunu söyleyemiyor ya da söylemiyorsunuz. İşte burası seçim anı ve sonsuz ihtimaller aklınızda dolaşmaya

başlıyor. Siz karar almaktan kaçmak için olasılıklarla oynamaya başlıyorsunuz. Çünkü bütün olasılıklara eşit mesafede duruyorsunuz. Burası sizin için korunaklı bölge ve terk etmek istemiyorsunuz. Yapacağınız bir seçim sizi o hayal dünyasından gerçekliğe çıkaracak ve siz şu an bulunduğunuz güçlü konumdan çıkmak istemiyorsunuz. Siz bu önemli karar için her gün olasılıklarla yatıp kalkıyorsunuz, günleriniz böyle geçmeye başlıyor. Her olasılığı daha da detaylandırarak tekrar tekrar zihninizde canlandırıyor ve delirmeye doğru ilerliyorsunuz, geceler gündüzlere karışıyor. İşte şu an kaygı anıdasınız. Ancak enteresan bir şekilde bu çıkmazda olmak size büyük bir keyif veriyor olabilir. Hiçbir şey gerçekleşmiş değil. Herhangi bir seçim yapmış da değilsiniz ve sorumluluk da söz konusu değil. Bir labirentin içerisindeyiz ve bütün yollar sizin hazlarınıza çıkmaktadır. Bu durumu çıldırtıcı bulabilirsiniz ancak bunun farkında olduğunuzda zevk almaya başlarsınız. Zaman durur ve siz hep şimdide kalırsınız. Çünkü seçim yapmadınız; ne ileri ne de geri gitmiş durumdasınız. Geçmişin etkisi altında değilsiniz, geleceğin sorumluluğunu umursamıyorsunuz. Şu andasınız ve olasılıkların sarhoşluğuyla kaybolmak üzeresiniz. Şu anda siz Kierkegaard'ın tanımladığı estetik aşamada bulunmaktasınız, eğer bir seçim yapmazsanız buradan çıkamayacaksınız. Sizde herhangi bir ahlâksal kararın ağırlığı, vicdan muhasebesi yoktur. Siz hayalinizde canlandırduğunuz bir dünyaya sıkışmış ve keyif almaktasınız. Gerçeklikle herhangi bir işiniz yok, çünkü siz gerçeklikte yaşamıyorsunuz. Sadece haz aldığımız şeylerin peşindedesiniz. Seçim yapmanın ve bağlayıcı sonuçların sizin hazzınızı yok edeceğini düşünüyorsunuz. Sıkıcılıktan kaçır ve her seçimin bir kaybediş olduğunu düşünürsünüz ve bir sıçrama için seçim yapmazsınız. Hayat önünüze çarşaf gibi serilmiş sınırları olmayan okyanus misalidir ve hazlarınıza sınır çizilmemesi için yapmayacağımız şey yoktur.

Şimdi az önce yaşanan estetik yaşam biçimini Kierkegaard üzerinden sistemleştirelim. Kişinin ilk seçimi veya varoluşunu gerçekleştirmede ilk aşama estetik yaşam biçimidir. Bu biçim sosyal olmayan amoralizm içerisindedir. Sosyal rolleri, yükümlükleri reddetme ve onlara karşı yabancılaşma durumundadır. İçerisinde bulunduğu toplumun normları, neyin iyi neyin kötü olduğu onu ilgilendirmez. O sadece onun için haz verici olup olmadıklarıyla ilgilenmektedir. Kendi için yaşama, bedensel eğilimlere göre hareket etmenin sonunun kendi kendini baltalayıcı bir hayat tarzı olduğunu söyler, Kierkegaard. Bunun nedeni aynı zevklerin sürekli tekrarı sonunda bıkkınlığa yol açması ve insanın sürekli bir zevk yaşamını sürdürmeye psikolojik olarak hazırlıklı olmamasıdır. Hayatlarında bütün zevkleri tatmış olan insanların yapacak bir şeyleri kalmadığında intihar etmeleri ya da buna meyil etmeleri bu oyalanmanın bir sonucu olması muhtemeldir.

Estetik yaşam biçimini farklı bir yönden ele alalım: Birine karşı aşırı bir istek duyuyorsunuz ve o kişiyi çok zorlanmadan elde edebildiniz. Kısa bir süre sonra ondan soğumaya başlarsınız. Çünkü istediğiniz hazzı elde etmiş bulunuyorsunuz ve o artık sıradanlaşmıştır. Sizin sıradan olmayanlara yönelme güdüleriniz harekete geçmektedir. Kierkegaard'ın Johannes'ine göre: Aşk ancak karşı taraftan bir direnç görüldükçe güzeldir; tamamen teslim olduğunda aşk alışkanlığa ve güçsüzlüğe dönüşür ki bu da estetik varoluş aşamasında 'sıkıcılığa' tekabül eder. Dolayısıyla bir kopuş kaçınılmaz olur. Umutsuzluk; böyle bir haz yaşamının, tenselliğin devam etmesi kişide umutsuzluğu ortaya çıkartmaktadır. Varoluş, sonlu olan bir varlıktaki sonsuzluğa yönelik tutkudur. Kierkegaard'a göre; bu sebeple bu kişilerin tinsel varlıklarının farkında olamaması onları ölümcül hastalık olan umutsuzluğa itmektedir. *"Bu umutsuzluk biçimi kendisi olmayı istememekteki umutsuzluk; ya da daha aşağısı, bir kendi (self) olmayı istememekteki umutsuzluk; ya da hepsinden kötüsü, olduğundan başka birisi olmayı istemekteki, yeni bir 'kendisi' olmayı arzulamaktaki umutsuzluk."* Kendi varoluşunu en özsel biçimde gerçekleştirebilmeleri için ahlâksal aşamaya sıçrayışını yapmalı yani bir seçim yapılması gerekmektedir.

Sevmek Zamanı

İhtimaller dünyasını, duyulan kaygıyı ve umutsuzluğu görselleştirebilmemiz için Müşfik Kenter ve Sema Özcan'ın başrollerinde oynadığı 1965 yılı, Metin Erksan yapımı "*Sevmek Zamanı*" adlı filmde bahsedeceğiz. Filmin diyalogları kaygı anını tam anlamıyla betimlemektedir. Halil (Müşfik Kenter), Meral'in (Sema Özcan) fotoğrafına aşık olmuş birisidir ve daha sonradan Meral ile karşılaşır. Estet hayat yaşayan Halil, bu aşkın ona ait olmadığını kendisine ait olduğunu ve onu değil fotoğrafını sevdiğini ve aşkını paylaşamayacağını anlatmaya çalışır. Böylesi bir aşka şapka çıkaran hakiki kızımız Meral ise onun aşkına aşık olur ve bahsettiğimiz sıçramayı gerçekleştirir mutlak olarak seçimini, kendisini seçer ve bu aşka kendisini adar. Meral, etik aşamada ara ara git gel yaşasa da mutlak seçimini yapar ve umutsuzluk içerisindeyken gerçekleşmesi imkansız olan bir anda, Kierkegaard'ın söylemiyle "*absürt olan seçenек gerçekleşir*" ve Halil ile kavuşurlar. Tabii sonrasında farklı durumlar söz konusu olsa da, hakiki kızımız mutlak olarak seçimini yapmıştır. Halil'in estetik fantezilerinin aşkınlığı bu duruma karşı mücadele vermektedir. Onun durumu, Kierkegaard'ın ölümcül hastalık umutsuzluk, tinsel varlığının farkında olamaması mıdır, yoksa başka bir kaygı mıdır bilemiyoruz. Herhalde Kierkegaard'ın Halil hakkındaki yorumu paha biçilemez olurdu. İçinde bulunduğu kaygıyı kabul ettiğinde her şeyin sıradanlaşması ya da var olan aşkın yok olması kaygısı olmakla birlikte farklı bir bakış açısı daha olabilir. Halil, fotoğrafına aşık olduğu Meral'in onun olmak istemesine karşın, onu ve aşkını kendi ihtimaller dünyasında oluşturduğu ve hiçbir şeyi seçmeyerek bulunduğu sabit noktayı değiştirmek istememesi. Onun bir seçim yaparak sıçrama yaşamasını engelliyor. Seçim yapmak istemiyor, çünkü bu ilişkinin geleceğine kaygıyla ve kaygının oluşturduğu umutsuzlukla bakıyor. Sevgisine karşılık bulamayacağı, başta bulmuş olsa dahi sonra yok olacağı kaygısını taşıyor. Bu yüzden hiçbir seçim yapmadığı haldeki konumunda mutlu ve o korunaklı alandan dışarıya çıkmak istemiyor. Halil'in ustası Mustafa'nın ona olan ahlâkçı baskısında daha önce bahsettiğimiz bu aşamalar arasındaki çatışmayı görebilirsiniz. Meral ya/ya da'sını mutlak olarak seçerek kendini adamıştır. Halil'in, Meral'in babası ile konuşması esnasında seçim konusunda insanın içinde bulunduğu ortamın ne derece belirleyici olabildiği gözler önüne seriliyor. Başar'ın son sahnede kendini seçmeye mecbur bıraktığı umutsuzluk anındaki seçimi bir ya/ya da seçimidir. Sıçrayışı yaşamıştır ancak seçimin yönü kötü'dür. Kaygı anını dair filmde bir diyaloga bakalım:

- Meral: ...Ben senin söylemeni istiyorum. Herhalde bana ait olan bir şeyi öğrenmek hakkımdır.

- Halil: Hayır. Sana ait bir mesele değildi bu. Resminle benim aramdaki bir durum, seni ilgilendirmez. Ben senin resmine âşığım.

- Meral: İyi ama âşık olduğun resim benim resmim. İşte ben de buradayım, söyleyeceklerini dinlemeye geldim.

- Halil: Resmin sen değilsin ki? Resmin benim dünyama ait bir şey. Ben seni değil resmini tanıyorum. Belki sen benim bütün güzel düşüncelerimi yıkarsın.

-Meral: Bu davranışların bir korkudan ileri geliyor.

- Halil: Evet, bir korkudan ileri geliyor. Bu korku sevdiğim bir şeye ebediyen sahip olmak için çekilen bir korku. Ben senin resmine değil de, sana âşık olsaydım o zaman ne olacaktı? Belki bir kere bile bakmayacaktın yüzüme. Belki de alay edecektin sevgimle. Halbuki resmin bana dostça bakıyor, iyilikle bakıyor ve ebediyen bakacak...

Peki nasıl bu estetik aşamadan ahlâksal aşamaya geçilir? Kierkegaard göre, kişi bu umutsuzluktan ahlâksal yaşama özgür bir seçimle kendi olmayı isteyerek ancak geçiş yapabilir. Bu

seçimi yapabilmek için hem estetik hem de ahlâksal olan seçeneklerin farkına varmak ve tam bir kendini adamayla ahlâksal olanı seçmekle mümkündür. Bu bir sorundur ve *"mutlak bir ya/ya da sorunu"* daha yalın bir anlatımla iyi ile kötü arasında seçim yapma sorunudur. Ancak, sorun herhangi bir şey arasında olan seçim değildir, mutlak bir seçim yapma sorunudur. Ahlâksal seçimi yapabilmenin tek yolunun mutlak seçimle yani iyi ve kötü arasında mutlak bir seçim yaparak kişi ahlâksal seçimle kendini seçmiş olur. Böylece kişilik kendisine döner; kişi kendini seçmekle kendini ahlâksal olarak seçer ve bir önceki aşamadaki parçalanmış kişilik yeniden seçimle kazanılmış hale gelir. Ve kişi kaygı ve umutsuzluk anından kendi kendisini yeniden ahlâksal olarak doğurur. Estetik yaşamda dolaysızken kendini seçerek yaptığı sıçrayışla ahlâksal aşamada kendini ne yaparsa, o olacak hale getirir. *"...Yalnızca mutlak olarak kendimi seçtiğimde kendimi mutlak olarak sonsuzlaştırırım, çünkü ben kendim mutlağım, yalnızca kendim için mutlak olarak seçebilirim, ve bu kendimi mutlak olarak seçmem benim özgürlüğümdür, ve yalnızca ben kendimi mutlak olarak seçtiğimde mutlak bir farklılığı, yani iyi ve kötü arasındaki farkı ortaya koyabilirim."*

KAYNAKÇA

Kierkegaard, Søren, *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul 2013.

Kierkegaard, Søren, *Kişiliğin Gelişiminde Etik-Estetik Dengesi*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul 2013.

Kierkegaard, Søren, *Korku ve Titreme*, çev. Ebru Çalışkan, İstanbul 2013.